

Előszó

Rényi Alfréd 1921. március 20-án született, és még nem volt 49 éves, amikor 1970 elején meghalt. E rövid időtartamba egy hatalmas élet fért bele.

Értelmiségi családból származott, anyai nagyapja Alexander Bernáth filozófus, egyetemi tanár volt. Irodalmi és a görög múlt iránti érdeklődése tehát a szülői házból eredt. 1939-ben érettségizett kitűnő eredménnyel, de a numerus clausus miatt nem vették fel az egyetemre. Az év őszén mind matematikából, mind ógörögből kiemelkedően szerepelt egy-egy versenyen, 1940 ősztől már megkezdhetette egyetemi tanulmányait matematika és fizika szakokon. Rényi később így magyarázta választását: – Atlantis rejtélyét akartam megoldani. Hamar rájöttem, hogy ez a geofizika ismerete nélkül lehetetlen. A geofizikában viszont matematika nélkül reménytelen a helyzetem. – Így jutott el a matematikához, és az többé nem eresztette.

Tanulmányait 1944 májusában végezte, akkortól munkaszolgálatosként egy üzemben dolgozott. Amikor azt evakuálták, ő megszökött. Hamis igazolványokkal élt – a szemtanúk szerint – hihetetlen könnyed bátorsággal, mondhatni vakmerőséggel. 1945 májusában már doktori címet szerzett Szegeden Riesz Frigyesnél: analízisből, pontosabban sorelméletből. 1946 őszén – a kor divatjának és lehetőségeinek megfelelően – Leningrádba ment „aspiránsnak”. Témavezetője a híres Linnik volt. 9 hónap alatt (a szokásos 3 év helyett) megvédte kandidátusi értekezését egy nagyszerű eredménnyel. A máig megoldatlan Goldbach-sejtésben világrekorder lett: ő jutott azideig legközelebb a teljes megoldáshoz. A valószínűségszámítást alkalmazta a számelméletben. Teljesítményének értékeléséhez tudni kell, hogy kiutazásakor csak egészen keveset

tudott a valószínűségszámításról és az orosz nyelvről.

Hazatérése után először tanársegéd volt Pesten, 1949-ben a Debreceni Egyetem nevezte ki rendkívüli egyetemi tanárnak, de 1950-ben már a Magyar Tudományos Akadémia Alkalmazott Matematikai Intézetének igazgatója volt. 1949-ben választották a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1956-ban rendes tagjává. Elképesztő energiával vetette bele magát az életbe, a munkába. Új világot akart építeni. Volt három olyan év, amikor egyidejűleg volt intézeti igazgató, a Bolyai János Matematikai Társulat főtítkára és a Magyar Tudományos Akadémia Matematika Osztályának titkára. 1952-től az Eötvös Loránd Tudományegyetemen tanszékvezetőként csodálatos előadásokat tart.

És közben dohányzott, dohányzott... napi hat kávét ivott. Tőle származik a mondás: – A matematikus egy automata, ami kávéból matematikai tételeket gyárt.

Az Alkalmazott Matematikai Intézet létrehozásában, működésének, kutatási irányainak kialakításában meghatározó szerepe volt. Az intézet kutatási irányai máig viselik az akkori nyomokat. Még arra is volt gondja, hogy felvegyen egy fotóst, aki a cikkek másolását – xerox nem lévén – hagyományos eljárással végezte. Ő tudta, hogy milyen fontos az elért eredmények terjesztése. Ma már az intézet neve: MTA Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet.

Aki ilyen szervezőtevékenységeket (csak egyet is!) elvállal, rendszerint lemond, kénytelen lemondani a tudományos munkáról. Nem úgy Rényi: kb. 350 publikációja született. Köztük sok az alapvető eredmény: Erdős Pállal fedezték fel a véletlen gráfok elméletét, kitalálta a Rényi-féle entrópiát, egyik megalapozója volt az ún. kereséselméletnek.

Annak ellenére, hogy alkotó munkáját Leningrádban kezdte, a nyugati tudományos világ is hamar elismerte. A Nemzetközi Matematikus Kongresszus meghívott előadója volt 1958-ban Edinburgh-ben. Az 1960-as években a Nemzetközi Statisztikai Intézet alelnöke volt. Az akkori viszonyokhoz képest sokszor járt Amerikában vendégprofesszorként. Nekem abban a szerencsében volt részem, hogy 1969-ben egy szemesztert vele együtt tölthettem az Észak-Karolinai Egyete-

men. Ott az intenzív matematikai munka mellett hegedűzongora szonátákat játszottunk. Külföldi útjai – bár spórolni nem volt hajlandó – lehetővé tették, hogy kocsit vegyen, amikor ez hazánkban még merőben szokatlan volt. Imádott vezetni. Képes volt a Reáltanoda utcai Intézetből a Rákóczi út 5. alatti menzához kocsival menni. (Persze ez akkor még lehetséges volt.) Imádott feleségével, Rényi Katóval az volt a megállapodásuk, hogy Kató nem vezet, de ő bármikor sofőrként teszi kötelességét.

Sose láttam olyan optimista embert, mint ő. Ebből származott pontatlansága is. Mindig a legoptimistább variánszal számolt. Ami többnyire nem jött be. És minden ismerőssel megállt beszélgetni. Mosoly, néhány kedves szó, kézfogás mindenkinék kijárt. A diákok – vagy az Akadémia elnöke – megvártak.

1956-ra kiábrándult a gyakorlatból, sőt az elvekből is. Nem volt hajlandó visszalépni a pártba barátai, kollégái kérése ellenére sem. Helyét a pártban olyanok foglalták el, akik nem voltak erre érdemesek. Viták kezdődtek a matematikai életben, amiknek nyilvános formája a matematika és alkalmazásai körül jelent meg. Ez ösztönözte Rényit, hogy népszerű, közérthető formában mutassa be a matematika és a valóság viszonyát. Irodalmi érdeklődése, a görög világ, a történelem mély ismerete tette lehetővé, hogy a mű, a *Dialogusok a matematikáról* még élvezetes olvasmány is lett. Sőt világsiker, sok nyelvre lefordították. Kénytelen volt folytatni. A *Levelek a valószínűségről* egy másik mestermű: a valószínűségszámítás alapelemeit tanítja meg, ismét olvasmányosan. Végül – már súlyos betegen – nekifogott a *Napló az információelméletről* megírásához. Ez már nehezebb olvasmány. Az olvasónak nem szabad megijedni a néhány képlettől. Sajnos a művet nem tudta befejezni. Egy füzet maradt jegyzetekkel, és mivel ezen időszakban én beszélgettem e témákról vele a legtöbbit, nekem jutott az a megtiszteltetés, hogy – megrövidítve – befejezhettem (6. füzet).

E trilógia népszerű munkáinak csúcса. De az összes többi írása, amit e kötetben talál az olvasó, amivel Rényi a matematikát a nem matematikusok számára akarja közelhozni, egy-

egy mestermű. Kérem olvassák szeretettel. De összeszedett gondolkodással! Még a népszerű matematikát sem lehet érteni felületes olvasással.

Két héttel ezelőtt Intézetünkben, a Rényi Intézetben volt egy nemzetközi kereséleméleti tanácskozás. Magam is meglepődtem, hányszor került fel Rényi neve a táblára, a vetítővászonra. Többen elrészékenyülve említették, mennyire megvannak hatva, hogy Rényi Intézetében, abban az előadóteremben adhatnak elő, ahol Rényi dolgozott.

2005. május

Katona Gyula